

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, факультет № 6

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «Філософія науки»
обов'язкових компонент
освітньої програми третього рівня вищої освіти

011 «Освітні, педагогічні науки»
(011 «Educational, pedagogical sciences»)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
30.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
25.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
29.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (протокол
від 25.08.2023 р. № 9)

Розробник:

Професор, доктор філософських наук, професор Тягло Олександр
Володимирович

Рецензент:

Декан філософського факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна, доктор
філософських наук, професор Карпенко Іван Васильович

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 3 Загальна кількість годин – 90 Кількість тем – 9	01 «Освіта/Педагогіка»; <small>(шифр галузі) (назва галузі знань)</small> 011 «Освітні, педагогічні науки»; <small>(код спеціальності) (назва спеціальності)</small> Доктор філософії	Навчальний курс 1 Семестр 1 Види контролю: екзамен
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		заочна форма навчання
Лекції – 22; <small>(години)</small> Семінарські заняття – 24; <small>(години)</small> Самостійна робота – 44; <small>(години)</small> Індивідуальні завдання: Реферати (тощо) – 1, 1 <small>(кількість; № семестру)</small>		Лекції – 8; <small>(години)</small> Семінарські заняття – 10; <small>(години)</small> Самостійна робота – 72; <small>(години)</small> Індивідуальні завдання: Реферати – 1, 1 <small>(кількість; № семестру)</small>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Філософія науки» полягає у тому, щоб озброїти молодого фахівця у галузі права філософськими знаннями щодо історії, сучасного стану і деяких перспектив науки XXI століття, знаннями і вміннями користуватися актуальною системою методів наукового пізнання, а також основами організації досліджень.

Завдання вивчення дисципліни «Філософія науки» полягає у формуванні у аспірантів наступної **загальної компетентності**.

Здатність ефективно розв'язувати актуальні теоретичні, науковопрактичні чи організаційні проблеми у галузі освіти, освітянської науки, що вимагають застосування філософських категорій та методології, за умов швидкоплинного і повного невизначеності поступу сучасного глобального інформаційного суспільства з зародками суспільств знань.

Вказана інтегральна компетентність кореспондує з низкою **спеціальних компетенцій**, які мають бути **результатом успішного засвоєння** дисципліни

- «Філософія науки».
- Вміння використовувати спадщину філософії загалом і філософії науки зокрема у визначенні актуальних проблем освіти, освітянської науки на теренах України чи світу в цілому.
  - Вміння застосовувати філософські категорії й методологію, відповідний корпус знань у розв'язанні актуальних проблем освітянської теорії чи практики.
  - Здатність поєднувати вміння творчо й критично мислити у розв'язанні актуальних проблем різного роду, насамперед освітянських, спираючись на цінності, проголошені у чинній Конституції України.
  - Здатність аргументовано обстоювати свою світоглядну, методологічну чи конкретно-наукову позицію, виявляти недоліки чи порушення в аргументації опонентів, протидіяти недоброчесності у науці.
  - Здатність ефективно організовувати внутрішньонаукову комунікацію чи комунікацію з суспільством, брати у ній участь.

Міждисциплінарні зв'язки: «Філософія», «Логіка», «Теорія держави та права», «Історія держави та права».

Очікувані результати навчання: В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати: фундаментальні відомості з історії розвитку та філософського осмислення науки, з її сучасних проблем і перспектив, зокрема у полі права; сучасні моделі науки та наукового дослідження; систему основних методів наукового пізнання (універсальних, загальнонаукових, конкретно-наукових); відомості щодо ролі комунікації як між самими науковцями, так і між ними та «споживачами науки», громадськістю; основні відомості щодо різних ролей у науковій діяльності, а також щодо організації наукової роботи;

вміти: правильно добирати і ефективно застосовувати систему сучасних методів наукового дослідження у полі права, у інших актуальних полях соціального простору; доцільно застосовувати і використовувати внутрішньонаукову та зовнішню комунікацію; належним чином організовувати індивідуальне чи колективне наукове дослідження.

Для спеціальності 011 «Наука про освіту»:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність		
	ЗК-4	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, аналізувати та систематизувати інформацію, оцінювати повноту та можливості її використання.
	ЗК-5	Здатність генерувати нові ідеї й нестандартні підходи до їх реалізації

		(креативність).
	ЗК-7	Здатність реалізовувати комплексний та системний підходи до проведення наукових досліджень на рівні доктора філософії.
	ЗК-9	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати науково-педагогічне дослідження на підставах академічної доброчесності.
	ЗК-10	Здатність працювати самостійно і в команді, ефективно здійснювати комунікацію з колегами та здобувачами з питань вирішення наукових проблем освітньої галузі щодо наукових досягнень, як на загальному рівні, так і на рівні спеціалістів.
Спеціальні (фахові) компетентності	СК-1	Здатність до розуміння та використання сучасних наукових теорій, методології і методів суспільних, правових (юридичних), соціальних, психологічних та інших наук для вирішення завдань фундаментальних і прикладних досліджень у галузі освіти у закладах освіти сектору безпеки й оборони.
	СК-2	Здатність до ретроспективного аналізу та узагальнення наукового доробку в галузі освітніх, педагогічних та інших наук (соціологічних, правових, психологічних) та професійної освіти.
	СК-3	Здатність виявляти провідні ідеї зарубіжного досвіду функціонування різних галузей вищої педагогічної та професійної освіти, визначати на цій основі можливі напрями впровадження цих ідей у вітчизняну систему освіти, зокрема в освітній процес закладів сектору безпеки й оборони.
	СК-6	Здатність ефективно здійснювати функції (навчальну, виховну, дослідницьку, організаційну) викладача ЗВО на засадах компетентнісного підходу
	СК-7	Здатність аналізувати, узагальнювати та систематизувати одержані наукові

		результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації щодо підвищення педагогічної компетентності науково-педагогічних фахівців для закладів освіти педагогічної, правоохоронної та інших галузей.
	СК-8	Здатність генерувати нові знання шляхом проведення міждисциплінарних наукових досліджень у галузі освіти та правових (юридичних), психологічних наук.
	СК-10	Здатність брати участь у критичному діалозі, у наукових дискусіях на міжнародному рівні, відстоювати власну позицію.
	СК-13	Здатність до набуття та розуміння значного обсягу накопичених і сучасних науково-теоретичних знань у галузі освітньої діяльності, загальної педагогіки, теорії і методики професійної освіти.
	СК-14	Здатність визначати та формувати основні складові компетентності викладача професійної школи, здатність до професійного самовдосконалення як викладача закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

3. Програма навчальної дисципліни

ТЕМА 1. Предмет і значення академічної дисципліни «Філософія науки»

Багатовимірність науки: знання, діяльність, соціальний інститут і т. ін.

Деякі особливості світу кінця XX – початку XXI століття і науки у ньому.

Наука і філософія: схожість та відмінність (Микола Бердяєв, Володимир Вернадський). Актуалізація філософських запитань і ресурсів під час наукових революцій, у розв’язанні нетривіальних проблем.

Обґрунтування історичного підходу у визначенні предмету філософії науки та викладанні академічної дисципліни «Філософія науки». Значення цієї дисципліни у всебічній підготовці й плідній діяльності сучасного науковця, фахівця у галузі права.

ТЕМА 2. Філософсько-наукова думка Античності

Виникнення філософії, її основні складові за Діогеном Лаєрцьким.

Усвідомлення двох основних шляхів пізнання – чуттєвого і умоглядного, або раціонального (Парменід і його школа).

Спосіб виникнення і сутність античного атомізму (Демокрит). Ідея первинних і вторинних якостей речей та її значення для дослідження (наукового) пізнання.

Особливість наукового пізнання, його предмет і методи за Аристотелем. Давня класифікація наук за Аристотелем, місце у ній філософії. Істина як базова цінність наукового пізнання, шляхи її винайдення.

Вчення Стагірита про чотири причини сущого.

Античний скептицизм (Піррон).

Типова для Античності організація наукової діяльності: філософські школи.

ТЕМА 3. Середньовіччя: філософсько-наукова думка на службі у богослов'я

Занепад Античності й загальна характеристика Середньовіччя.

Християнська думка щодо філософсько-наукової спадщини Античності: від категоричного заперечення (Тертулліан) до обмеженого сприйняття (Августин). Специфіка августинівської концепції креаціонізму.

Суперечність віри і розуму (П'єр Абеляр). Спроба узгодження віри і розуму через концепцію двоїстої істини.

Значення для розвитку наукового пізнання розділення понять первинної і вторинних причин за Фомаю Аквінським. Специфіка концепції креаціонізму Аквіната.

Особливість філософсько-наукової думки Візантії (Михайло Пселл).

Зародження університетів як нова форма організації освіти й науки.

ТЕМА 4. Доба Відродження: оригінальна «реінкарнація» філософсько-наукової думки

Загальна характеристика Ренесансу.

Геліоцентрична модель світу Миколая Коперника, її світоглядне значення.

Світоглядні та методологічні новації природничих студій Галілео Галілея. Поняття про емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання. Математизація природознавства.

Зародження науки про політику (Нікколо Макіавеллі).

Ренесансний скептицизм (Мішель Монтень).

ТЕМА 5. XVII століття: «Велике відновлення наук»

Витоки і смисл «Великого відновлення наук» за Френсісом Беконем. «Новий органон»: поняття про науковий експеримент й «істинну індукцію».

Поняття про аксіоматико-дедуктивний метод Рене Декарта.

Гіпотетико-дедуктивний метод пізнання (Ісаак Ньютон), його модифікація у полі права.

Субстанційна концепція простору і часу (І. Ньютон). Реляційна концепція простору і часу (Г. Ляйбніц). Смысл і методологічне значення гасла Ляйбніца «Давайте порахуємо!».

Філософсько-наукова думка Нового часу про державу і право (Томас Гоббс, Джон Локк).

Академії наук: становлення науки як самостійного соціального інституту.

ТЕМА 6. XVIII століття: кінець натурфілософії і становлення модерної науки

Перша промислова революція і нова наука.

Експансія ньютонівської науки. Космогонічна гіпотеза Імануїла Канта. Поняття лапласівського детермінізму. Ідеї системності й еволюції Всесвіту.

«Енциклопедія, або тлумачний словник, наук, мистецтв і ремесел»: маніфест доби Просвітництва.

Філософські засади перетворення права за Чезаре Беккаріа.

«Коперніканська революція в філософії», вчинена Імануїлом Кантом, її епістемологічна сутність.

«Енциклопедія філософських наук» Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля: спроба побудови довершеної філософсько-наукової системи, її сучасна оцінка. Поняття про діалектичний метод Гегеля.

Інтелектуальна спадщина Григорія Сковороди.

ТЕМА 7. XIX століття: філософію перетворюють на служницю науки?

«Енциклопедія філософських наук» Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля: спроба побудови довершеної філософсько-наукової системи, її сучасна оцінка.

Витоки і спадщини «першого позитивізму» (Огюст Конт), її критичний аналіз.

Розробка теорії електромагнетизму, її світоглядне і методологічне значення.

Революція в науці кінця XIX століття. Сутність «другого позитивізму» (Ернст Мах), його критичний аналіз.

Конвенціоналізм. Розуміння природи наукових законів за Анрі Пуанкаре.

«Третій позитивізм» і його критика (К. Поппер та ін.).

Реалістичний підхід у розумінні природи права проти правової догматики. Концепція «живого права» Ойгена Ерліха.

ТЕМА 8. Розвиток філософії науки у XX - XXI столітті

Створення спеціальної теорії відносності Альбертом Ейнштейном. Формування сучасного поняття простору-часу.

Створення квантової теорії (Нільс Бор та ін.). Принцип відповідності. Принцип відносності до засобів спостереження. Принцип доповняльності.

«Третій позитивізм» (Людвіг Вітгенштейн та ін.), його критика (Карл Поппер).

Постпозитивістська позиція Поппера. Модель розвитку науки «через припущення і спростування». Концепція фаллібілізму.

Модель зростання науки за Томасом Куном.

Модель «нового виробництва знань» Майкла Гиббонса та ін.

ТЕМА 9. Зліт і падіння науки марксизму

Джерела і складові науки марксизму. Матеріалістичне розуміння історії та одержані на його підставі прогнози суспільного поступу, їх сучасна оцінка.

Сутнісна критика марксизму (Микола Бердяєв, Карл Поппер та ін.).

Обґрунтування нежиттєздатності соціалістичної економіки за Ф. А. фон Хайєком, критика ним «згубної самовпевненості соціалізму» та її гносеологічна сутність.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 1							
Тема № 1. Предмет і значення академічної дисципліни «Філософія науки».		2	2	-	-	4	екзамен
Тема № 2. Філософсько-наукова думка Античності.		2	2	-	-	4	
Тема № 3. Середньовіччя: філософсько-наукова думка на службі у богослов'я.		2	2	-	-	4	
Тема № 4. Доба Відродження: оригінальна «реінкарнація» філософсько-наукової думки.		2	2	-	-	4	
Тема № 5. XVII століття: «Велике відновлення наук».		4	4	-	-	6	
Тема № 6. XVIII століття: кінець натурфілософії і становлення модерної науки		3	2			4	
Тема № 7. XIX століття: філософію перетворюють на служницю науки?		2	2			4	
Тема № 8. Зліт і падіння науки марксизму.		3	4			6	
Тема № 9. Розвиток філософії науки у XX - XXI столітті.		2	4			8	
Всього за семестр № 1:	90	22	24	-	-	44	

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни							Вид контролю
	Всього	з них:						
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота		
Семестр № 1								
Тема № 1. Предмет і значення академічної дисципліни «Філософія науки».		2	-	-	-	4		екзамен
Тема № 2. Філософсько-наукова думка Античності.		2	1	-	-	6		
Тема № 3. Середньовіччя: філософсько-наукова думка на службі у богослов'я.		-	1	-	-	8		
Тема № 4. Доба Відродження: оригінальна «реінкарнація» філософсько-наукової думки.		-	1	-	-	8		
Тема № 5. XVII століття: «Велике відновлення наук».		2	2	-	-	8		
Тема № 6. XVIII століття: кінець натурфілософії і становлення модерної науки.		-	1			10		
Тема № 7. XIX століття: філософія перетворюється на служницю науки?		-	1			10		
Тема № 8. Зліт і падіння науки марксизму.		1	2			8		
Тема № 9. Розвиток філософії науки у XX - XXI столітті.		1	1			10		
Всього за семестр № 1:	90	8	10	-	-	72		

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література
Тема № 1. Предмет і значення академічної дисципліни «Філософія науки».		50; 51; 52; 55, с. 10-61; 57, с. 5-26.
Усвідомити предмет і концептуальні засади академічної дисципліни «Філософія науки», актуальність історичного підходу у її викладанні (В. Уевелл та ін.). Всебічно проаналізувати її значення як передумови ефективного розв'язання задач сучасним науковцем, зокрема у галузі права.		
Тема № 2. Філософсько-наукова думка Античності.		4; 8; 23; 33; 37; 47; 53; 56, с. 35-91.
Усвідомити принципову важливість розділення двох шляхів пізнання – чуттєвого і раціонального, а також роль раціонального пізнання у формуванні античного атомізму.		
Розглянути утвердження істини як базової цінності пізнання, різні шляхи до неї за Аристотелем. З'ясувати в		

<p>такому зв'язку особливість наукового пізнання Давнього світу, його предмет і методи. Зрозуміти підстави і зміст класифікації наук, місце у ній філософії. Проаналізувати вчення Стагірита про чотири причини сущого (матеріальну, формальну, діючу і цільову). Сформувати уявлення про витоки і зміст античного скептицизму.</p>	
<p>Тема № 3. Середньовіччя: філософсько-наукова думка на службі у богослов'я.</p>	<p>1; 2; 8; 10; 20; 42; 53; 54; 56, с. 92-141.</p>
<p>З огляду на загально-соціально-культурний контекст, зокрема на падіння Римської імперії і експансію християнства, розглянути метаморфози філософсько-наукової думки, процес і деякі наслідки перетворення її на служницю богослов'я.</p> <p>Проаналізувати ключовий конфлікт віри і розуму та спроби його розв'язання через концепцію двоїстої істини. Осмислити значення для розвитку (наукового) пізнання розділення понять первинної і вторинних причин за Фомаю Аквінським. Провести порівняльний аналіз християнської філософсько-наукової думки у межах католицизму і православ'я.</p>	
<p>Тема № 4. Доба Відродження: оригінальна «реінкарнація» філософсько-наукової думки.</p>	<p>34; 36; 53; 54; 56, с. 142-179.</p>
<p>З огляду на загальний соціально-культурний контекст доби Відродження розглянути особливості її філософсько-наукової думки.</p> <p>Проаналізувати спосіб створення і вміст твору Макіавеллі «Государ».</p> <p>Розглянути конкретно-наукове, методологічне і світоглядне значення геліоцентричної моделі світу Миколая Коперніка, а також природничих досліджень Галілео Галілея.</p> <p>Проаналізувати чинники розквіту ренесансного скептицизму за Мішелем Монтенем.</p>	
<p>Тема № 5. XVII століття: «Велике відновлення наук».</p>	<p>6; 11; 14; 17; 18;</p>
<p>Спираючись на твір Ф. Бекона «Новий Органон», слід послідовно з'ясувати чинники запиту на «відновлення наук», критику недостатності схоластичних студій («ідоли розуму» та ін.), а також сутність пропозицій Бекона з якісного переображення емпіричного і теоретичного рівнів наукового пізнання (експеримент, «істинна індукція»). Далі потрібно розглянути альтернативний підхід Рене Декарта, а також синтез наробок Бекона і Декарта у гіпотетико-дедуктивному методі (І. Ньютон). Звернути увагу на математизацію науки.</p> <p>Окремого розгляду вимагає розробка нетеологічної моделі походження держави і права у працях Т. Гоббса і Дж. Локка. При цьому слід звернути увагу на ідеї Локка щодо поділу гілок державної влади, природних прав людини та ін.</p>	<p>21; 27; 28; 30; 32; 56, с. 180-201, 206-213.</p>
<p>Тема № 6. XVIII століття: кінець натурфілософії і становлення модерної науки.</p>	<p>6; 15; 24; 45; 53; 54; 56, с. 213-279.</p>
<p>Розглядаючи експансію ньютонівської науки, доцільно</p>	

<p>розглянути космогонічну гіпотезу «докритичного» Канта, висування ним ідеї системності й еволюції Всесвіту. З огляду на спадщину «критичного періоду» творчості Канта слід проаналізувати гносеологічну сутність вчиненого ним «Коперніканської революції в філософії».</p> <p>На особливу уваги заслуговує праця Чезаре Беккарія «Про злочини і покарання», в якій сформульовані засади приведення права у відповідність з потребами Нового часу. Слід звернути увагу не тільки на потенціал, а й певні обмеження підходу Беккарія, зокрема на абсолютизацію розуму, що було типовим для доби Просвітництва.</p> <p>Насамкінець потрібно проаналізувати панлогістичну концепцію Г.В.Ф. Гегеля, яка розглядала людське (наукове) пізнання як прояв самопізнання Абсолютного Духу, звертаючи особливу увагу на її нездатність відповісти на виклики розвитку індустріального суспільства.</p>	
Тема № 7. XIX століття: філософію перетворюють на служницю науки?	8; 26; 40; 53; 54; 56, с. 280-300.
<p>З огляду на кризу класичної філософської думки, уособленням якої була, зокрема, концепція Гегеля, слід проаналізувати витoki і зміст нової – позитивістської думки (Огюст Конт), а також філософії (індуктивної) науки Вільяма Уевелла.</p> <p>Далі потрібно критично дослідити виникнення і сутність «другої хвилі» позитивізму, стимульованої розвитком теорії електромагнетизму, а з часом – революцією в науці кінця XIX століття (Ернст Мах). В такому зв'язку слід проаналізувати конвенціоналізм Анрі Пуанкаре, зокрема його погляди на природу наукових законів.</p> <p>Доцільно проаналізувати виникнення правового реалізму (О. Ерліх та ін.) – як реакції на панування правової догматики.</p>	
Тема № 8. Зліт і падіння науки марксизму.	7; 31; 35; 46; 49; 56, с. 323-356.
<p>Мета цієї теми – критично дослідити джерела і складові марксизму, який претендував на безсумнівну науковість й істинність. Слід з'ясувати як досягнення марксизму, зокрема в розвитку матеріалістичне розуміння історії, так і його вади, що, зрештою призвело до його фальсифікації та краху побудованого на його ідеях «соціалістичного табору». Для сутнісного розуміння вад марксизму і, відповідно, марксизму-ленінізму, слід розглянути його критику Миколою Бердяєвим і Карлом Поппером. Не тільки економічна, а й глибока гносеологічна критика марксизму розвинута Ф. А. Хайєком, її слід уважно проаналізувати з огляду на реалії кінця XX – початку XXI століття.</p>	
Тема № 9. Розвиток філософії науки у XX – XXI столітті.	9; 12; 13; 16; 19;
Потрібно розглянути вплив нових наукових відкриттів, перш за все – створення спеціальної теорії відносності та	22; 25; 29; 43; 48; 56, с. 356-378.

<p>квантової теорії, а пізніше – синергетики на розвиток світогляду та методологічних підвалин сучасного наукового пізнання.</p> <p>Розглянути сутність «третьої хвилі позитивізму» (Людвіг Вітгенштейн та ін.), її досягнення та обмеження. В цьому плані проаналізувати критику позитивізму, розвинену Карлом Поппером, а також запропоновану їм альтернативу в розвитку філософії науки, зокрема акцент на необхідності дослідження не сталого наукового знання, а його розвитку (модель розвитку науки «через припущення і спростування»).</p> <p>В розвиток наміченого Поппером підходу розглянути модель зростання науки за Томасом Куном, а також найновішу модель «нового виробництва знань» Майкла Гиббонса та ін.</p>	
---	--

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

Виконання рефератів має подвійне мету. По-перше, аспірант має навчитися виконувати письмове чи усне реферування. По-друге, відреферувати літературу зі світоглядних чи методологічних питань своєї власної дисертаційної роботи: це дозволить йому краще зрозуміти вже виконувану або задуману роботу та артикулювати її принципові пункти. Тож тема реферату або визначається світоглядними чи методологічними питаннями конкретного дисертаційного дослідження, над якими працює аспірант, або вибирається з наведеного нижче переліку.

Обсяг реферату – приблизно 0,5 др. арк. (20 тис. друкованих знаків). Реферат включає титульну сторінку, план, власне текст за планом, список використаної літератури, оформлений за стандартними вимогами.

1. Що таке третя промислова революція? (Рифкін Дж. Третя промислова революція. Москва: АНФ, 2014. 410 с.)
2. Що таке четверта промислова революція? (Schwab K. The fourth industrial revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016. 199 p.)
3. Порівняльний аналіз вчень Платона і Аристотеля про державу.
4. Твір Лукреція Кара «Про природу речей».
5. Витоки правової науки: Дигести Юстиніана.
6. Наукові прозріння Роджера Бекона.
7. Порівняльний аналіз поглядів Михайла Пселла і Григорія Палами.
8. Історико-лінгвістичний метод Лоренцо Валли.
9. Розробка теорії держави і права Гуго Гроцієм.
10. Порівняльний аналіз поглядів Томаса Гоббса і Джона Локка на природні права людини.
11. Значення для розвитку правової науки праці Чезаре Беккарія «Про злочини і покарання».

12. «Енциклопедія, або тлумачний словник, наук, мистецтв і ремесл»: основний зміст, науково-філософське значення і критична оцінка.
13. Філософська спадщина Григорія Сковороди.
14. «Енциклопедія філософських наук» Г. В. Ф. Гегеля, її сучасна оцінка.
15. Концепція «живого права» Ойгена Ерліха, її сучасна оцінка.
16. Дарвінізм: історія і сучасність.
17. Сутність «першого позитивізму» (за О. Контом), його критичний аналіз.
18. Порівняльний аналіз сутності другого і третього позитивізму.
19. В. І. Вернадський про особливості наукового пізнання XX століття. Концепція ноосфери, її сучасна оцінка.
20. Наукове життя і здобутки П. Л. Капиці.
21. Праця Карла Поппера «Факти, норми й істина: подальша критика релятивізму».
22. Поняття синергетики. Науково-філософська спадщина Іллі Пригожина.
23. З історії науки у більшовицькій Росії: «Філософський пароплав».
24. Суперечливість розвитку науки в СРСР: нищення генетики.
25. Чи існує особлива юридична логіка?
26. Значення і сучасна науково-філософська оцінка праці К. Альчуррона і Є. Булігіна «Нормативні системи».
27. «Наука Моді 2»: модель «нового виробництва знань» (Nowotny H., Scott P., Gibbons M. «Mode 2» Revisited: The New Production of Knowledge // Minerva. 2003. Vol. 41. P. 179-194).

6. Методи навчання

Для кращого засвоєння навчальної дисципліни рекомендується використовувати систему методів, яка передбачають поєднання лекцій, семінарських занять і самостійної роботи. При читанні лекцій використовувати історичний метод і проблемний метод, що має мобілізувати увагу і підвищує зацікавленість аспірантів.

Семінарські заняття мають на меті закріпити одержані на лекціях та під час самостійної підготовки знання. Це досягається через контроль засвоєння теоретичного матеріалу та виконанням практичних завдань, підсумкових рефератів (найкращі з них можуть бути заслухані та обговорені на останньому семінарському занятті). Робота на семінарських заняттях також передбачає виконання низки тестів.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

Одним з поширених методів контролю, який поєднує об'єктивність з можливістю одночасного контролю підготовки усієї академічної групи, визнається тестування.

Стандартний тест поточного контролю складається з 20 питань, вони охоплюють ту частину матеріалу дисципліни, засвоєння якої має бути проконтрольоване (у наведеному нижче прикладі тест підсумковий, він охоплює увесь матеріал). На кожне з питань тесту пропонується 5 відповідей, серед них слід обрати одну правильну. Коли перші чотири відповіді не є правильними, слід обирати п'яту – «жодна з попередніх відповідей не є правильна».

Тест подається на слух і читається два рази. Якщо під час другого читання аспірант змінює свою точку зору, то попередній номер відповіді слід акуратно закреслити і написати новий. Інші виправлення не припускаються. Кількість закреслених відповідей не має значення. Враховується лише останній не закреслений номер. Тест вважається виконаним успішно, якщо правильні відповіді дані не менше, ніж на 60% запитань. Оцінка за тест визначається наступною таблицею.

Кількість правильних відповідей	Оцінка
до 60%	0
від 60 до 70%	3
від 70 до 80%	4
від 80 до 100%	5

Зразки тестових питань

- 1) *Нікколо Макіавеллі був сучасником:*
  1. Володимира Вернадського;
  2. Огюста Конта;
  3. Парменіда;
  4. Рене Декарта;
  5. жодна з відповідей не є правильна.
- 2) *«Під методом я розумію точні й прості правила, неухильне дотримання яких завжди унеможливорює прийняття хибного за істинне і, без зайвої витрати розумових сил, але поступово і безперервно збільшує знання, сприяє тому, що розум досягає істинного пізнання»: ця сентенція належить:*
  1. Чезаре Беккарія;
  2. Парменіду;
  3. Рене Декарту;
  4. Джону Локку;
  5. жодна з відповідей не є правильна.
- 3) *Система – це:*
  1. впорядкована у той чи інший спосіб множина елементів;
  2. не впорядкована жодним чином множина елементів;
  3. неосяжна множина елементів;
  4. множина;
  5. жодна з відповідей не є правильна.

4) *Дослідження виникнення, становлення чи розвитку об'єкта в часі з метою виявлення його можливих особливих станів, закономірностей їх зв'язку тощо становить сутність:*

1. історичного методу;
2. методу популярної індукції;
3. аксіоматико-дедуктивного методу;
4. гіпотетико-дедуктивного методу;
5. жодна з відповідей не є правильна.

5) *Який з вказаних методів є логічним методом встановлення причинно-наслідкового зв'язку:*

1. метод статистичного узагальнення;
2. метод схожості;
3. статистичний метод;
4. порівняльно-правовий метод;
5. жодна з відповідей не є правильна.

6) *Активний, цілеспрямований і точно контрольований вплив дослідника на об'єкт, який може переміщуватися у штучні умови і для дослідження якого зазвичай використовуються відповідні прилади та пристрої, називається:*

1. спостереження;
2. експеримент;
3. порівняння,
4. опитування,
5. жодна з відповідей не є правильна.

7) *Аксіоматико-дедуктивний метод пізнання обов'язково включає:*

1. дедукцію;
2. експеримент;
3. індукцію,
4. аналогію,
5. жодна з відповідей не є правильна.

8) *До універсальних методів пізнання відносять:*

1. спостереження;
2. аналіз;
3. експеримент;
4. емпатію;
5. жодна з відповідей не є правильна.

9) *Розв'язання нетривіальної наукової проблеми зазвичай передбачає:*

1. тільки свідому активність дослідника;
2. тільки підсвідому активність дослідника;
4. як свідому, так і підсвідому активність дослідника;
4. інтелектуальну інтуїцію;
5. жодна з відповідей не є правильна.

10) *Кому належить наступний вислів: «Геній – це 99 відсотків напруженої праці й лише 1 відсоток натхнення»?*

1. Аристотелю;
2. Григорію Сковороді;

3. Ойгену Ерліху;
4. Йоганну Вольфгангу Гете;
5. жодна з відповідей не є правильна.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути: екзамени (комплексні екзамени); тести; наскрізні проекти; командні проекти; аналітичні звіти, реферати, есе; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських, практичних, лабораторних занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів в університеті враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні, лабораторні тощо); самостійна робота (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у формі, передбаченій в робочою програмою навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-

бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна} \\ \text{кількість балів} \\ \text{(перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{навчальних} \\ \text{занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за} \\ \text{семестр} \end{array} \right) / 2 * 10$$

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить - **50**

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Кількість балів за} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем} \end{array}$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамен, залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівника.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне

значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Підсумкові} \\ \text{бали за} \\ \text{поточний} \\ \text{семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Підсумкові} \\ \text{бали за} \\ \text{попередній} \\ \text{семестр} \end{array} : 2$$

У цьому розділі також повинні бути розроблені чіткі критерії оцінювання здобувачів вищої освіти під час поточного контролю (*робота на семінарських, практичних, лабораторних та інших аудиторних заняттях, самостійна робота, виконання індивідуальних творчих завдань*) та підсумкового контролю. Кафедра визначила вимоги до здобувачів стосовно засвоєння змісту навчальної дисципліни, в тому числі кількість оцінок, яку він повинен отримати під час аудиторної роботи, самостійної роботи.

Робота під час навчальних занять	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 7 позитивних оцінок. Пропуски занять повинні бути обов'язково відпрацьовані до іспиту.	Підготувати реферат на тему, визначену викладачем, обсягом 12-14 сторінок формату А4	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
97–100 90-93	Відмінно ("зараховано")	A	„Відмінно” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
85 – 89 80-84	Добре ("зараховано")	B	„Дуже добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома-трьома незначними помилками.
75 – 78		C	„Добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками або з однією–двома значними помилками.

70–74 65–69	Задовільно ("зараховано")	D	„Задовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний неповністю , але прогалини не несуть істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань містять помилки , робота з трьома значними помилками.
60–64		E	„Достатньо” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
40–59 31–40	Незадовільно („не зараховано”)	FX	„Умовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
1–20		F	„Безумовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Арістотель. Нікомахова етика / Αριστοτέλους. Ηθικα Νικομαχεια. Пер. В. Ставнюка. К.: Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
2. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.
3. Платон. Діалоги. Харків: Фоліо, 2008. 349 с.
4. Платон. Бенкет. Львів: Вид. Українського католицького ун-ту, 2005. 178 с.
5. Кістяківський Б. Вибране. К.: Абрис, 1996. 512 с.
6. Сковорода Г. Симфонія, наречення книга Асхань, о познанні самого себе / Григорій Сковорода. Повна академічна збірка творів. / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків–Едмонтон–Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. С. 292–387
7. Юркевич Памфіл. З рукописної спадщини. К.: КМ Academia, 1999. – 308 с.
8. Мак'явеллі Н. Державець. / Мак'явеллі, Н. Флорентійські хроніки. Державець. К., 2001. С. 392–463.

- 9.Тягло О. Досвід засвоєння критичного мислення в українській вищій школі // Філософія освіти. Philosophy of Education. 2017. № 2(21). С. 240-257.
- 10.Nowotny H., Scott P., Gibbons M. «Mode 2» Revisited: The New Production of Knowledge // Minerva. 2003. Vol. 41. P. 179-194.
- 11.Schwab K. The fourth industrial revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016. 199 p.
- 12.Taylor. A. E. Plato: the man and his work. London : Methuen&Co, 2001. 574 с.
- 13.Whewell W. The Philosophy of the Inductive Sciences, Founded upon their History. In two volumes / William Whewell. London : John W. Parker. Cambridge: J. and J.J. Deighton, M.DCCC.XL. Vol. 1.

Додаткова

- 1.Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. К.: Наук. думка, 1997.
- 2.Данильян О.Г., Тараненко В.М. Основи філософії: Навч. посіб. Х.: Право, 2003. 352 с.
- 3.Євдокімова О. О. Історія психології : навч. посіб. Вид. 2-ге , допов. Харків : Константа, 2020. 320 с..
- 4.Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навч. посіб. 2-е вид., виправл. і доопр. К.: Каравела, 2002. 544 с.
- 5.Ратніков В. С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2012. 291 с.
- 6.Сучасний словник з суспільних наук / За ред. О.Г. Данильяна, М.І. Панова. Х.: Прапор, 2006. 432 с.
- 7.Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002. 568 с.
- 8.Філософія: Навч. посіб. / За ред. І.Ф. Надольного, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченка та ін. К.: Вікар, 1997. – 578 с.
- 9.Читанка з історії філософії: У 6-ти кн. / За ред. Г.І. Волинки. Кн. 6. Зарубіжна філософія XX ст. К.: Довіра, 1993. 239 с.